

Obyčejný život

Karel Čapek

Tato publikace byla zpracována aplikací eKNIHOVNA.cz. E-knihy zdarma ke stažení na www.eknihovna.cz.

“Ale jděte,” podivil se starý pan Popel. “Tak on už umřel? A co mu vlastně bylo?”

“Skleróza,” řekl doktor krátce; chtěl něco dodat o věku, ale podíval se úkosem na starého pána a neřekl nic.

Pan Popel chvíli přemítal, že u něho je, chválabohu, zatím všechno v pořádku; ne, necítí nic, co by jaksi ukazovalo na to nebo ono. “Tak on už umřel,” opakoval roztržitě. “Vždyť mu nemohlo být ani sedmdesát, že? Byl jen o něco mladší než já. Já jsem ho znal... my jsme se znali jako hoši ve škole. Pak jsem ho neviděl léta letoucí, až když přišel do Prahy do ministerstva. Sem tam jsem ho potkával... jednou nebo dvakrát za rok. Takový řádný člověk to byl!”

“Hodný člověk,” povídal doktor a uvazoval dál růžičku k tyči. “Já jsem ho poznal tady na zahradě. Jednou na mě někdo volá přes plot: ‘Promiňte, který je to Malus, co vám tamhle kvete?’ ‘To je Malus Halliana,’ povídám, a pozval jsem ho dovnitř. To víte, jak se dva zahradníci sčuchnou. Někdy se tu stavil, když viděl, že nemám nic jiného na práci, – a vždycky o kytičkách. Ani jsem nevěděl, kdo a co vlastně je, až když mě dal zavolat – To už s ním bylo tuze špatné. Ale zahrádku měl pěknou.”

“To mu je podobné,” mínil pan Popel. “Co ho pamatuju, byl takový spořádaný a svědomitý člověk. Dobrý ouřada a tak. Člověk vlastně ví hrozně málo o takových slušných lidech, že?”

“On to napsal,” řekl doktor najednou.

“Co napsal?”

“Svůj život. Loni u mne našel nějakou slavnou biografii a říkal, měl prý by se jednou napsat životopis obyčejného člověka. A když začal stonat, dal se do sepisování svého vlastního života. Když... když se mu přitížilo, dal mi to. Asi neměl, komu by to odkázal.” Doktor maličko váhal. “Já bych vám to dal přečíst, když jste jeho starý kamarád.”

Starý pan Popel se jaksi dojal. “To byste byl moc hodný. To víte, že bych mu to rád udělal...” Patrně mu to připadalo jako nějaká služba mrtvému. “Tak on, chudák, napsal svůj vlastní životopis!”

“Hned vám to přinesu,” děl doktor, odlamuje pozorně vlka na kmínku růže. “Koukejme, jak by ten kmínek chtěl být šípkem. Pořád se v něm musí potlačovat ta druhá růže, ta planá.” Doktor se vztyčil. “Aha, já jsem vám slíbil ten rukopis,” řekl roztržitě a obhlédl svou zahrádku, nežli šel, jakoby nerad.

Tak on umřel, myslil si tesklivě starý pán. To tedy musí být docela obyčejná věc, umřít, když to i takový pravidelný člověk dovede. Ale jistě šel nerad – proto snad psal ten svůj životopis, že na tom životě lpěl. Kdo by to řekl: takový spořádaný člověk, a ryc, umře.

“Tak tady to máte,” řekl doktor. Byl toho důkladný, čistě srovnaný svazek archů, pečlivě ovázaný stužkou jako fascikl vyřízených aktů. Pan Popel to vzal do rukou a listoval první stránky. “Jak je to čistě psáno,” vydechl skoro zbožně. “To je vidět starého byrokrata; za jeho časů, pane, ještě nebyly psací stroje, všechno se psalo rukou; tehdy se tuze dbalo na pěkný a čistý rukopis.”

“Dál už to není tak čistě psáno,” bručel doktor. “To už hodně škrtal a pospíchal – Ani rukopis není potom tak plynulý a pravidelný.”

To je divné, myslil si pan Popel; číst písmo nebožtíka, to je jako se dotýkat mrtvé ruky. I na tom písmu je něco umrlého. Neměl bych si to brát domů. Neměl jsem říkat, že si to přečtu.

“Stojí to celé za čtení?” ptal se nejistě.

Doktor pokrčil rameny.

I.

Před třemi dny jsem přiklekl na zahrádce k rozkvetlému trsu dlužichy, abych ji očistil od plevelu; měl jsem slabou závrať, ale to se mi stávalo častěji. Snad ta závrať způsobila, že se mi to místo zdálo krásnější než kdy dosud: jiskřivě rudé klásky dlužichy a za nimi bílé, chladivé laty tavolníků, – bylo to tak krásné a skoro tajemné, že mi šla hlava kolem. Na dva kroky ode mne seděla na kameni pěnkavka, hlavičku na stranu, a dívala se na mne jedním okem: Co ty vlastně jsi? Ani jsem nedýchal, bál jsem se, že ji zaplaším; cítil jsem, jak mi bouchá srdce. A najednou to přišlo. Nevím, jak bych to popsal, ale byl to strašně silný a jistý pocit smrti. Skutečně to neumím jinak vyjádřit; myslím, že jsem zápasil o dech či co, ale jediné, čeho jsem si byl vědom, byla nesmírná úzkost. Když to plevilo, klečel jsem ještě, ale měl jsem plné ruce urvaného listí. Opadlo to jako vlna a nechalo to ve mně smutek, který nebyl nepříjemný. Cítil jsem, jak se pode mnou směšně třesou nohy; šel jsem si opatrně sednout a říkal jsem si se zavřenýma očima: Tak tady to máme, už je to tady. Ale nebyla to žádná hrůza, jenom překvapení,

a vědomí, že si to musím nějak vyřídit. Potom jsem se už odvážil otevřít oči a pohnout hlavou; bože, jak se mi ta zahrádka zdála krásná, jako nikdy, jako nikdy; vždyť já nechci nežli takto sedět a dívat se na světlo a stín, na odkvétání tavolníků a na kosa, který se potýká se žížalou. Kdysi dávno, včera to bylo, jsem si umiňoval, že příštího jara vyndám dva trsy ostrožek napadené padlím a nahradím je jinými. Už to asi neudělám, a napřesrok tu vyrostou sazenice znetvořené jako malomocenstvím. Bylo mi toho líto, bylo mi líto mnoha věcí; byl jsem jaksi měkce dojat nad tím, že mám odejít.

Trápilo mě, že bych snad měl o tom říci své hospodyni. Je to hodná paní, ale rozčiluje se jako kvočna; bude zděšeně pobíhat s tváří napuchlou pláčem a všechno jí bude padat z rukou. Jen žádné nepříjemnosti a žádný zmatek; čím hladčeji se to vyřídí, tím lépe. Musím dát do pořádku své věci, řekl jsem si s úlevou; chválabohu, mám tedy na pár dní co dělat. Mnoho-li práce dá člověku, který je vdovec a penzista jako já, aby si udělal pořádek ve svých krámech? Už asi nevyměním ostrožky a nezmladím v zimě zababčené dřevo dřívějšku; ale v mých zásuvkách bude čisto a nebude v nich nic, co by připomínalo nevyřízený akt.

Zapisuji podrobnosti té chvíle proto, aby bylo zřejmo, jak a proč ve mně vyvstala ta potřeba dát své věci do pořádku. Měl jsem pocit, že jsem něco podobného už zažil, a dokonce ne jenom jednou. Kdykoli jsem na své úřední dráze byl přeložen někam jinam, dával jsem do pořádku psací stůl, který jsem opouštěl, abych na něm nenechal nic nehotového a přeházeného; naposledy to bylo, když jsem odcházel do penze; desetkrát jsem všechno list po listu prohlédl a přerovnal, a ještě jsem otálel a znovu chtěl všechno probrat, nezapadl-li tam nějaký papírek, který tam nenáleží nebo měl být vyřízen. Odcházel jsem, abych si odpočinul po tolika letech služby; ale mé srdce bylo těžké a ještě dlouho se mi vracívala starost, nezůstalo-li po mně něco bůhvídkde založeného nebo nepotvrzeného posledním Vidi.

To tedy jsem už několikrát prožíval, a proto se mi i nyní ulehčilo, že mohu konat něco známého; přestal jsem se bát, a překvapení, které mi způsobil pocit smrti, se rozplynulo v úlevě jakési známosti a důvěrnosti. Myslím, že proto lidé mluví o smrti jako o spánku nebo odpočinku, aby jí dali tvář něčeho, co znají; proto doufají v setkání s drahými zesnulými, aby se neděsili toho kroku do neznáma; snad i poslední pořízení dělají proto, že se tím ze smrti člověka stává důležitá hospodářská událost. Hle, není čeho se bát; to, co je před námi, má podobu věcí, jež dobře a osobně známe. Udělám si pořádek ve svých věcech, nic víc, nic jiného; nu, chválabohu, tohle mi nebude tak těžké.

Dva dny jsem se probíral ve svých papírech; nyní jsou srovnány po pořádku a ovázány stužkami. Jsou tam všechna má vysvědčení od první třídy obecné školy; bože co tam je těch jedniček, které jsem vítězoslavně nosil domů a za které mě tatínek hladil tlustou rukou po vlasech, říkáje pohnutě: Jen se drž, hochu! Křestní a domovský list, oddací list, jmenovací dekrety, všechno je srovnáno a nic nechybí; divže jsem to neopatřil jednacími čísly a literami. Všechny dopisy mé nebožky ženy; je jich maličko, neboť málokdy a jen krátce jsme nebývali spolu. Něco dopisů od přátel – a to je všechno. Je to několik ovázaných svazečků v zásuvce stolu. Nechybí nic, než abych ještě napsal na arch papíru čistopis žádosti: XY, státní úředník na odpočinku, žádá o přeložení na onen svět. Viz doklady A až Z.

Byly to tiché a skoro milé dva dny, když jsem se zabýval svými lejstry; krom té bolesti u srdce mně odlehlo – snad to dělal ten klid, stinný a chladný pokoj, venku čírikání ptáček a přede mnou na stole staré a trochu dojemné listiny: krasopisná školní vysvědčení, dívčí písmo mé ženy, tuhý papír úředních dekretů, – byl bych toho rád přečetl a urovnal víc, ale můj život byl jednoduchý; měl jsem vždycky rád pořádek a nikdy jsem neschovával zbytečné papíry. Můj bože, nemám ani co uspořádat; takový to byl nesložitý a obyčejný život.

Už není co rovnat, ale ještě je ve mně ta – jak bych to řekl? – mánie pořádku. Zbytečně natahuju hodiny, které jsem už natáhl před chvílí, a zbytečně otvírám zásuvky, není-li v nich ještě něco, co jsem přehlédl. Vzpomínám na své někdejší úřady: nezůstalo tam něco, co bych byl nedokončil a neovázal stužkou? Už nemyslím na pěnkvku, která na mne pohlédla jedním okem, jako by říkala: Co ty vlastně jsi? Ano, všechno je připraveno, jako bych odjížděl na cesty a čekal, až přijede vůz; náhle je člověku nějak pusto, neví, co ještě vzít do rukou, a rozhlíží se pln nejistoty, zda na něco nezapomněl. Ano, to je to, neklid. Hledal jsem, co bych ještě dal do pořádku, a nic už tu nebylo: jenom ten nepokoj, nepřehlédl-li jsem něco důležitého; taková hloupost, ale botná to jako úzkost, jako fyzická tíseň u srdce. Budiž, tady už není co rovnat; ale co teď? A tu mne napadlo: dám do pořádku svůj život, a je to. Zkrátka a dobře to napíšu, abych to srovnal a ovázal stužkou.

Zprvu mně to přišlo skoro k smíchu: Proboha tě prosím, nač to a co s tím? Pro koho bys to psal? Takový obyčejný život: co je tady vůbec co psát? Ale to už jsem věděl, že to budu psát, jenom jsem se ještě bránil, jaksi ze skromnosti nebo čeho. Jako dítě jsem viděl v sousedství umírat stařenu; maminka mě tam posílala, abych jí donesl nebo podal, kdyby něco chtěla. Byla to samotářská bába, nikdy ji nebylo vidět na ulici nebo s někým

mluvit; děti se jí trochu bály, že byla tak sama. Jednou mi maminka řekla: Teď tam nesmíš, je u ní pan farář a zpovídá ji. Nemohl jsem pochopit, z čeho se taková osamělá babička může zpovídat; měl jsem chuť přitisknout nos na sklo jejího okýnka, abych viděl, jak se zpovídá. Pan farář tam byl nekonečně a tajemně dlouho. Když jsem tam potom přišel, ležela s očima zavřenýma, a její tvář měla výraz tak pokojný a slavnostní, že mi bylo úzko. Chcete něco? vyhrkl jsem; zavrtěla jenom hlavou. Teď vím, že také ona udělala pořádek ve svém životě, a v tom že je svátost umírajících.

II.

Je to pravda: proč by se neměl napsat takový docela obyčejný život? Předně je to má soukromá věc; snad bych to nepotřeboval psát, kdybych to měl komu vypravovat. Tu a tam se člověku připlete do řeči vzpomínka na něco minulého, i kdyby to bylo jen na to, co vařivala maminka. Při každé takové zmínce kývala má hospodyně soucitně hlavou, jako by řekla: Ano, ano, mnoho jste zkusil; já to znám, já měla také těžký život. S ní se nedá mluvit o takových obyčejných věcech; je příliš lítostivé povahy a hledá na všem jen to, čím se dojmout. Jiní zase naslouchají vzpomínkám na půl ucha a netrpělivě, aby mohli skočit do řeči: To u nás a za mých mladých let bylo tak a tak. Mívám dojem, že se lidé svými vzpomínkami jaksí vychloubají; honosí se tím, že za jejich dětství panoval záškrť nebo že zažili tu velikou vichřici, jako by to náleželo k jejich osobním zásluhám. Snad každý člověk má potřebu vidět ve svém životě cosi pozoruhodného, důležitého a přímo dramatického; proto rád upozorňuje na zvláštní události, které prožil, a očekává, že se pro ně stane předmětem zvýšeného zájmu a obdivu.

V mém životě se nestalo nic mimořádného a dramatického; mám-li na vzpomínat, tedy jen na klidný, samozřejmý, skoro mechanický průběh dnů a let až po konečný bod, který je přede mnou a který bude, doufám, stejně málo dramatický jako to ostatní. Musím říci, že při pohledu nazpět nalézám přímo zalíbení v té přímočaré a jasné cestě, která je za mnou; má to svou krásu jako dobrá a rovná silnice, na níž nelze zabloudit. Jsem skoro hrd na to, že je to taková správná a pohodlná cesta; mohu ji obsáhnout jediným pohledem až po dětství a znovu se potěšit její zřetelností. Jaký krásný, obyčejný a nezajímavý život! Nikde žádné dobrodružství, žádný boj, nikde nic výjimečného nebo tragického. Je to tak pěkný a dokonce silný pohled jako na správně běžící stroj. Zastaví se, aniž zahrkal; nic nebude skřípět, doběhne tiše a odevzdaně. Tak to má být.

Po celý život jsem byl čtenářem knížek. Co jsem přečetl podivuhodných dobrodružství, co potkal tragických lidí a zvláštních povah, – jako by nebylo o čem jiném mluvit a psát než o neobyčejných, výjimečných a ojedinělých případech a náhodách! Vždyť přece život není mimořádné dobrodružství, nýbrž obecný zákon; to, co je v něm neobyčejného a nevšedního, je jenom zaskřípění v jeho soukolí. Neměli bychom vlastně oslavovat život v jeho normalitě a obyčejnosti? Je snad méně životem proto, že to v něm nezaskřípělo a nezaúpělo a nehrozilo se rozletět? Zato jsme udělali hromadu práce a splnili všechny náležitosti od narození až do smrti. Byl to celkem šťastný život, a já se nestydím za to malé a pravidelné štěstí, které jsem nacházel v pedantické idyle svého života.

Vzpomínám si na pohřby v městečku, kde jsem se narodil. V čele ministrant v komži a s křížkem; pak muzikanti, lesklá křídlovka, roh, klarinet a ze všeho nejkrásnější helikón; potom farář v bílé rochetce a s kvadrátkem, rakev, kterou nese šest mužů, a černý zástup, všichni vážní, slavnostní a jaksí podobní loutkám. A nad tím vším mocně, vysoko vlál smuteční pochod, křik křídlovky, kvílení klarinetu a hluboký nárek trub andělských; byla toho plná ulice a plné městečko, a klenulo se to až do nebes. Všichni lidé odložili své dílo a vyšli před dům, aby se skloněnou hlavou vzdali čest člověku, který odchází. Kdopak to umřel? Je to nějaký král nebo vévoda, byl to nějaký hrdina, že ho nesou tak slavně a vysoko? Ne, byl krupařem, dej mu Bůh věčnou slávu; hodný člověk a spravedlivý, nu, však už měl svá léta. Nebo to byl kolář, byl to kožišník; tak už dodělali svou práci a toto je jejich poslední cesta. Já, klouček, chtěl bych nade vše být tím ministrantem v čele průvodu, nebo ne, to už být raději tím, co ho nesou v rakvi. Vždyť je to taková sláva, jako by nesli krále; celý svět se skloněnou hlavou vzdává čest triumfální cestě řádného člověka a souseda, zvony hlaholí jeho oslavu a křídlovka vítězně pláče, – padl bys na kolena před svatou a velikou věcí, která se jmenuje člověk.

III.

Tatínek byl truhlář. Má nejstarší vzpomínka: že sedím v teplých pilinách na dvorku dílny a hraju si se stočenými kadeřemi hoblin; otcův tovaryš Franc se na mne zubí a jde ke mně s pořizem v ruce: Pojd', já ti uříznu hlavu. Asi jsem natahoval moldánky, protože maminka vyběhla a vzala mě do náruči. Ten pěkný, hlučný ruch truhlářské dílny oblévá mé celé dětství: bouchání fošen, svist hoblíku zadrhujícího o suky, suchý šelest hoblin a řezavý chrapot pil; vůně dřeva, klihu a fermeže; dělníci s vyhrnutými rukávy u košil, tatínek něco kreslí na prknech tlustými prsty a tlustou tesařskou tužkou. Košile se mu lepí na široká záda, funí a naklání se nad svým dílem. Co to bude? Ale skříň; prkno se složí k prknu, falce do sebe zapadnou, a je to skříň; tatínek znaleckým palcem

přejíždí hotové dílo po hranách i po rubu, dobré je to, hladké jako zrcadlo. Nebo je to rakev, ale to už není tak důkladná práce; to se jen tak sbije, nalepí se na to ozdob, a teď to, lidi, natřete a nalakujte, aby se to hodně lesklo. Rakve tatínek nehladí, jen když je to taková lepší, dubová, těžká jako fortepiano.

Vysoko na hromadě fošen sedí klouček. Kdepak, jiní kluci nemohou sedět tak vysoko a nemají na hraní špalíčky ze dřeva ani hedvábně lesklé hobliny. Řekněme sklenářův kluk nemá nic, protože se sklem není žádná hra. Nechtěl střeptat, pořežeš se, řekla by maminka. Nebo u malíře pokojů, to také nic není; ledaže bys vzal štětku a pomazal stěnu barvou, ale to zase fermežová barva je lepší, líp drží. Heč, to my máme modrou barvu, vychloubá se malířův kluk, a všechny barvy na světě; ale synek truhlářův se nedá zviklat. Jaképak barvy, vždyť je to jen prášek v papírových pytlíkách. Pravda, malíři při práci zpívají, ale truhlářství je čistší. Na sousedním dvorku je hrnčíř, ale ten nemá žádné děti; hrnčířství je také pěkná práce. Člověk se má nač dívat, jak běží to kolo a hrnčíř uhlazuje palcem vlhkou hlínu, až je z toho hrnec; má jich stát na dvorku dlouhou řadu, ještě měkkých, a když se nedívá, je možno do nich otisknout klukovský prst. Zato kamenictví už není tak zábavné: díváš se hodinu, jak tluče kameník dřevěnou paličkou do dláta, a pořád není nic vidět, pořád nevíš, jak se z toho kamene udělá socha klečícího anděla se zlomeným palmovým listem.

Vysoko na hromadě fošen sedí klouček; prkna jsou narovnána až do korun starých sliv, chytneš se rukama, a už sedíš v rozsochách stromu. To je ještě výš, jaksi už závratné vysoko; teď už klouček nenáleží ani k tomu truhlářskému dvorku, má svůj svět pro sebe, který s tím druhým světem souvisí jenom tím jedním pnem. Je to trochu opojné; sem už nepřijde tatínek ani maminka, ba ani dělník Franc; a malý človíček pije poprvé víno samoty. Jsou ještě jiné světy, které má dítě samo pro sebe; například někde jsou mezi delšími prkny narovnána kratší, a vznikne maličká sluj, má to svůj strop a stěny, voní to pryskyřicí a vyhrátým dřevem; sem by se nikdo nevměstnal, ale je tu dost místa pro kloučka a jeho tajemný svět. Nebo se zapíchají třísky do země jako plot, ohrada se vysype pilinami a do nich se nastrká hrstička barevných bobů; to jsou slepice, a ten největší bob, ten kropenatý, to je kohout. Za truhlářským dvorkem je sice skutečný plot a za ním kdákají skutečné slepice se skutečným zlatým kohoutem, jenž stojí na jedné noze a rozhlíží se planoucíma očima, ale to není to; klouček sedí na bobku nad svou maličkou ohradou iluzí, sype piliny a tiše volá: Na puť puť puť! To je jeho hospodářství, a vy velcí musíte dělat, jako byste to neviděli; zrušili byste to kouzlo, kdybyste se podívali.

Ale k něčemu jsou ti velcí přece jen dobří: například, když na kostelní věži zvoní poledne, přestanou dělníci řezat, vytáhnou pilu z naříznutého prkna a sednou si zešíroka na hromadu fošen, aby jedli. Tu se vydrápe klouček na záda silného dělníka France a usedne obkročmo na jeho vlhký týl; to je jeho vydržené právo a náleží to k slávě celého dne. Franc je nebezpečný rváč a ukousl už v pranicí komusi ucho, ale to klouček neví; zbožňuje ho pro jeho sílu a pro své právo trůnit na jeho šíji v poledním triumfu. Je tam druhý dělník, říká se mu pan Martinek; je tichý a hubený, má svislé kníry a krásné, veliké oči; s ním si klouček nesmí hrát, protože prý má souchotiny; klouček neví, co to je, a cítí cosi jako rozpaky nebo strach, když se na něho pan Martinek přátelsky a krásně podívá.

A jsou také výpravy do jejich světa. Maminka řekne: "Jdi, hošo, přines mi od pekaře chleba." Pekař je tlustý, zamoučený muž; někdy ho je z krámu skleněnými dveřmi vidět, jak běhá kolem díže, míse kopistí těsto. Kdo by to do něho řekl, takový veliký, tlustý člověk, a běhá dokolečka, až mu pantofle mlaskají na patách. Kluk nese domů jako svátost pecen ještě teplý, boře se bosými tlapkami do teplého prachu silnice, a čichá uchváceně zlatou vůni bochníku. Nebo jít k řezníkovi pro maso; na hákách visí strašné, krvavé kusy masa, řezník i řeznice se lesknou v tvářích, přesekávají širočinou růžové kosti a plesk s tím na váhu; že si někdy neutnou prsty! A to zase u kupce je docela jiné: voní to zázvorem, perníkem a kdečím, paní kupcová mluví tiše a jemně a váží malinkými závažíčky koření; a člověk dostane od cesty dva vlašské ořechy, z nichž jeden bývá červivý a seschlý, ale to je jedno; jen když to má dvě skořápky – když nic jiného, tedy se na takovou skořápku dupne, a dá to ránu.

Vzpomínám si na ty dávno mrtvé lidi a chtěl bych je ještě jednou vidět tak, jak jsem je vídal tehdy. Každý měl svůj vlastní svět a v něm svou tajemnou práci; každé řemeslo bylo jako svět pro sebe, každý z jiných látek a s jinými obřady. Neděle byla divný den, protože lidé neměli na sobě zástěry ani vyhrnuté rukávy, ale černé šaty, a vypadali skoro jeden jako druhý; zdáli se mi jaksi cizí a nezvyklí. Někdy mě tatínek poslal se džbánkem pro pivo; zatímco hospodský natáčel penu do zroseného džbánu, pokukoval jsem ostýchavě do kouta; seděl tam u stolu řezník, pekař, holič, někdy i četník, tlustý a rozepnutý, s puškou opřenou o zeď, a mluvili nahlas a hřmotně. Bylo mně divné vidět je mimo jejich dílny a krámky; zdálo se mi to trochu nepatřičné a nepořádné. Dnes bych řekl, že mě to mátllo a znepokojovalo, když jsem viděl prostupovat se jejich uzavřené světy. Proto snad tak hlučeli, že porušovali jakýsi řád.

Každý měl svůj svět, svět svého řemesla. Někteří byli tabu, jako pan Martinek, jako obecní blázen, který bučel na

ulici, jako kameník, kterého mlčky izolovalo, že byl nemluva a duchař. A mezi těmi světy velikých měl své maličké, vyhrazené světy klouček; měl svůj strom, svou ohradu z třísek, svůj koutek mezi prkny; to byla tajuplná místa jeho nejhlubšího štěstí, o které se s nikým nedělil. Skrčen na bobku a taje dech – a teď se to všechno slévá v jeden širý a příjemný halas: bouchání prken a tlumený ruch řemesel, u kameníka to ťuká a u klempíře řinčí plech, v kovárně zvoní kovadlina, někdo naklepává kosu a někde pláče miminko, v dálce pokřik dětí, slepice rozčileně kdákají a maminka volá na zápraží: “Kdepak jsi?” Ono se řekne městečko, a zatím je to taková spousta života, jako velká řeka; skoč do své lodičky a ani nedutej, ať tě to kolébá, ať tě to unáší, až ti půjde hlava kolem a bude ti skoro úzko. Schovat se všem, – i to je výprava do světa.

IV.

Společný svět dětí, to je něco docela jiného. Osamělé dítě ve své hře zapomíná na sebe a na všechno, co je kolem, a jeho zapomenutí je mimo čas. Do společné hry dětí je vtaženo i širší okolí a jejich pospolitý svět je ovládán zákony ročních dob. Žádná dlouhá chvíle nepřinutí kluky, aby si v létě hráli v kuličky. V kuličky se hraje zjara, když rozmrzne půda; to je zákon vážný a neodmuvný jako ten, který káže kvést sněženkám nebo maminkám péci velikonoční mazance. Teprve později se hraje na honěnou a schovávanou, kdežto školní prázdniny jsou doba dobrodružných eskapád: do polí chytat cvrčky nebo se tajně koupat v řece. Žádný své cti dbalý kluk nepocítí v létě potřebu pálit ohníček; to se dělá až s podzimem, v době, kdy se pouštějí draci. Velikonoce, prázdniny a vánoce, jarmark, pouť a posvícení, to jsou důležitá data a hluboké předěly v čase. Rok dětí má svůj řád, je obřadně rozčleněn podle ročních období; osamělé dítě si hraje s věčností, kdežto dětská smečka s časem.

V té smečce nebyl truhlářův klouček osobností, která by stála v popředí; byl poněkud přezírán, vytýkalo se mu, že je maminčin a že se bojí. Ale což neměl na velikonoce klapačku, kterou mu vyřezal pan Martinek, nemohl opatřit dřevěné štěpiny na meče a mít špalíků, kolik chtěl? Dřevo je cenný materiál. Co byl proti tomu sklenářův kluk se svými špinavými hrudkami tmele? Malířův syn, to bylo něco jiného; jednou si natřel celý obličej blankytnou modří, a od té doby požíval zvláštní vážnosti. Ale na truhlářském dvoře byla prkna, na nichž bylo možno se vážně a mlčky houpat; není-liž i to jakési odpoutání od země, a tudíž úkon, který splňuje veškeré touhy? Ať si kluk malířův natřel obličej modří: nebyl nikdy pozván, aby se pohoupal.

Hra je hra, věc vážná, věc cti; není žádné rovnosti ve hře, je buď vynikání, nebo podrobení. Budiž řečeno, že jsem nevynikal; nebyl jsem ani nejsilnější, ani nejsmělejší ze smečky a myslím, že jsem tím trpěl. Málo platno, že mému tatínkovi místní strážník salutoval, kdežto malíři pokojů nikoli. Když si můj tatínek oblékl dlouhý, černý kabát, aby šel do městské rady, chopil jsem se jeho tlustého prstu a chtěl jsem dělat stejně dlouhé kroky jako on; to koukáte, kluci, jaký pán je můj tatínek – dokonce o vzkříšení nese jednu tyč nebes nad panem farářem; a večer před jeho jmeninami přijdou místní muzikanti a vyhrávají na jeho počest. Tatínek stojí na zápraží, tentokrát bez zástěry, a důstojně přijímá oslavu svého svátku. A já, opojen sladkou trýzní pýchy, se rozhlížím po kamarádech, kteří pobožně poslouchají, prožívám s mrazením tento vrchol pozemské slávy a dotýkám se tatínka, aby každý viděl, že náležím k němu. Den nato kluci už nechtěli o mé slávě vědět; zase jsem byl ten, který ničím nevynikal a kterého nikdo nechtěl poslouchat, ledaže bych je pozval, aby se šli houpat k nám na dvorek. A naschvál ne, raději se sám nebudu houpat; a z lítosti a vzdoru jsem si umínil vynikat aspoň ve škole.

Škola, to je zase docela jiný svět, Tam už se děti neliší podle svých tatínků, ale podle svých jmen; už nejsou určeny tím, že jeden je sklenářův a druhý ševcův, ale tím, že jeden se jmenuje Adamec a druhý Beran. Pro kloučka truhlářova to byl otřes, na který si dlouho nezvykl. Dotud náležel k rodině, k dílně, k domu a ke své klukovské partě; nyní tady seděl strašně sám mezi čtyřiceti kloučky, z nichž většinu neznal a se kterými neměl žádný společný svět. Kdyby s ním seděl tatínek nebo maminka, nebo aspoň tovaryš Franc, nebo i smutný a dlouhý pan Martinek, to by bylo něco jiného; držel by je za cíp kabátu a neztratil by souvislost se svým světem; cítil by jej za sebou jako ochranu. Byl by se rozplakal, ale bál se, že by se mu ti druzí vysmáli. Nikdy nesplynul se svou třídou. Ti druzí se zakrátko skamarádili a šťouchali se pod lavicemi, ale jim bylo hej; oni neměli doma truhlářskou dílnu ani ohradu z třísek vysypanou pilinami, ani siláka France, ani pana Martinka; neměli, po čem by se jim tak hrozně stýskalo. Truhlářův synek seděl v hemžení třídy zaražený a s hrdlem sevřeným. Pan učitel se nad ním zastavil. “Ty jsi hodný a tichý chlapec,” řekl uznale. Klouček se začervenal a do očí mu vstoupily slzy štěstí dotud nepoznaného. Od té doby se stal ve škole hodným a tichým chlapcem, což ho, rozumí se, oddělovalo tím hlouběji od těch druhých.

Ale v životě dítěte znamená škola ještě jednu velikou a novou zkušenost: tady se dítě poprvé setkává s hierarchickým řádem života. Do té doby, pravda, musí ledaskoho poslouchat; maminka poroučí, ale maminka je naše, a maminka tu je proto, aby vařila, a maminka také líbá a hladí; tatínek se někdy rozkatí, ale jindy je možno mu vylézt na kolena nebo se držet jeho tlustého prstu. Jiní velcí někdy okřikují nebo nadávají, ale z toho si člověk

mnoho nedělá a uteče. Pan učitel, to je něco jiného; pan učitel tu je jen proto, aby napomínal a poroučel. A nemůžeš utéci a někde se schovat, musíš se jenom červenat a hrozit se své hanby. A nikdy mu nevylezeš na klín, nikdy se nechytneš jeho vymydleného prstu; vždycky je nad tebou, nedostupný a nedotknutelný. A pan farář, to je ještě víc; když tě pohladí po hlavě, nejsi jenom pohlazen, ale vyznamenán a povýšen nad všechny ostatní, a máš co dělat, aby se ti samou vděčností a pýchou nezalily oči. Do té doby měl klouček svůj svět a kolem něho bylo množství uzavřených, tajemných světů: pekařův, kameníkův a těch ostatních. Nyní se celý svět rozestupuje ve dva stupně: v jeden vyšší svět, ve kterém je pan učitel, pan farář a pak ještě ti, kdo s nimi smejí mluvit: pan hapatykář a doktor a notář a soudce; a pak ten obyčejný svět, ve kterém jsou tatínkové a jejich děti. Tatínkové žijí v dílnách a krámech a vycházejí jenom na zápraží, jako by se musili držet svých domů; ti z toho vyššího světa se potkávají prostřed náměstí, zdraví se velkým obloukem a postojí spolu nebo se kousek cesty doprovázejí. A pro ně je v hostinci na rynku bíle prostřený stůl, kdežto jiné ubrusy jsou červeně nebo modře kostkované; vypadá to skoro jako oltář. Dnes vím, že ten bílý ubrus nebyl tak nevýslovně čistý, že pan farář byl ušňupaný, tlustý dobrák a pan učitel venkovský starý mládenec s červeným nosem; ale tehdy pro mne byli ztělesněním něčeho vyššího a téměř nadlidského; bylo to první rozčlenění světa podle hodnosti a moci.

Byl jsem tichý a pilný žáček, dávaný ostatním za příklad; ale potají jsem choval rozechvělý obdiv ke klukovi malířovu, darebovi šibeničnímu, který svým rošťáctvím uváděl učitele v nepřítčetnost a kousl faráře do palce. Báli se ho skoro a nevěděli si s ním rady. Ať ho třískali jak chtěli, kluk se jim smál do očí; bylo pod jeho divošskou důstojností, aby zaplakal, děj se co děj. Kdožví: snad to rozhodlo nejvíc v mém životě, že si mne kluk malířův nevzal za kamaráda. Byl bych dal za to nevímco, kdyby chodil se mnou. Jednou, čertví co prováděl, mu rozdrtil prsty trám; ostatní děti se daly do křiku, ale on nic, jen zbledl a zařal zuby. Viděl jsem ho, když se vracel domů a nesl tu krvavou levičku druhou rukou, jako by to byla trofej. Kluci houfem za ním a ječeli: "Spadl na něj trám!" Byl jsem bez sebe hrůzou a útrpností, třásl se mi nohy, dělalo se mi špatně. "Bolí tě to?" vydechl jsem zděšeně. Podíval se na mne pyšným, planoucím, výsměšným očima. "Co je ti po tom?" vycedil mezi zuby. Zůstal jsem stát odmítnut a pohaněn. Počkej, já ti ukážu, já ti ukážu, co vydržím! Šel jsem do dílny a strčil jsem levou ruku do stahováku, kterým se stahují prkna; přitáhl jsem šroub, to budete koukat! Slzy mi vyhrkly z očí, tak, teď mě to bolí jako jeho; já mu ukážu! Přitáhl jsem šroub ještě víc, ještě víc; už jsem necítil bolest, ale vytržení. Našli mě v dílně omdlelého, s prsty skřípnutými ve stahováku; podnes mám poslední články prstů na levé ruce zchromlé. Teď je ta ruka svrasklá a suchá jako krocaní pařát, ale dosud je na ní napsána památka – čeho vlastně? Mstivé dětské nenávisti, nebo vášnivého přátelství?

V.

V té době se stalo, že k našemu městečku přitrhla železnice. Stavěla se už dlouho, ale teď to bylo docela blízko; i na truhlářském dvorku bylo slyšet, jak odstřelují na stráních kámen. Byly přísné zákazy, že tam my děti nesmíme chodit, jednak proto, že se tam střílí dynamitem, a jednak, že jsou tam všelijací divní lidé; čert věř té holotě, říkalo se. Poprvé mě tam vedl tatínek, prý ať vidíš, jak se staví dráha. Držel jsem se ho křečovitě za prst, bál jsem se "těch lidí"; bydleli v prkenných barácích, mezi kterými viselo na provazech roztrhané prádlo, a ten největší barák byla kantýna s měchatou a zlou ženskou, jež ustavičně nadávala. Na trase kopali polonazi lidé s krumpáči v rukou; volali něco na tatínka, ale ten jim neodpovídal. Potom tam stál jeden s červeným praporkem v ruce. "Vidíš, tady se bude střílet," řekl tatínek, a já jsem se ho chytl ještě křečovitěji. "Neboj se, vždyť jsem tady," povídá tatínek spolehlivě, a já cítím s blaženým vzdechem, jak je mocný a silný; nic se nemůže stát tam, kde je on.

Jednou se u plotu naší dílny zastavila otrhaná holčička, strkala nos mezi latě a něco brebentila. "Co to povídáš?" ptal se Franc. Holčička zlostně vyplázla jazyk a brebentila dál. Franc na to zavolal tatínka. Tatínek se opřel o plot a povídá: "Co chceš, malá?" Malá to opakovala ještě rychleji. "Já ti nerozumím," řekl tatínek vážně, "kdopak ví, co ty jsi za národ. Počkej tady!" A zavolal na to maminku. "Podívej se, jaké má to dítě oči." Měla veliké, černé oči s předlouhými řasami. "Ta je krásná," vydechla maminka s úžasem. "Chceš jíst?" Holčička nic, jen se na ni dívala těma očima. Maminka jí donesla krajíc chleba s máslem, ale malá zavrtěla hlavou. "Třeba je to Taliánka, nebo Maďarka," mínil tatínek nejistě. "Nebo Rumunka. Kdopak ví, co chce." A šel po svém. Když byl pryč, vyndal pan Martinek z kapsy šesták a podal jej beze slova holčičce.

Druhý den, když jsem přišel ze školy, seděla na našem plotě. "Přišla za tebou," smál se Franc, a já jsem se hrozně zlobil; vůbec jsem si jí nevšímal, ačkoliv vylovila z čehosi, co snad byla kapsa, lesklý šesták a dívala se na něj, abych si ho všiml. Otočil jsem na hromadě fošen jedno prkno napříč, aby to byla houpačka, a uvelebil jsem se na jednom konci; ať trčí ten druhý konec do nebe, co mi je po tom; obrátil jsem se zády k celému světu, zamračen a jaksí rozlícen. A náhle se prkno se mnou začalo váhavě zvedat; neohlédl jsem se, ale zalilo mě nesmírné, skoro bolestné štěstí. Vyhouplo mě to do výše, blaženého až k závratí; naklonil jsem se, abych převážil

houpačku na své straně k zemi, druhý konec lehce a plyně odpovídal, sedí tam rozkročmo holčička a neříká nic, houpe se mlčky a slavnostně, na opačném konci mlčky a slavnostně kluk, nedívají se na sebe a oddávají se houpání tělem i duší, neboť se milují; aspoň hoch miluje, i když by to tak nedovedl nazvat, je toho pln, je to krásné a trýznivé zároveň; a tak se houpou beze slova a skoro obřadně, co nejpomaleji, aby to bylo slavnější.

Byla větší a starší než já, černovlasá a tmavá jako černá kočka; nevím, jak se jmenovala a jakého byla národa. Ukázal jsem jí svou ohradu z třísek, ale ani si jí nevšimla, snad nepoznala, že ty boby jsou mé slepice; bolelo mě to ukrutně a od té doby mě má ohrada přestala těšit. Zato chytla sousedovo kotě a tiskla je k sobě, uděšené a s vyjevenýma očima; a dovedla z kousku provázku splést v prstech takovou hvězdici, že to bylo jako čarování. Chlapec nevydrží ustavičně milovat, láska je cit příliš těžký a trýznivý; občas je nutno ji odlehčit v pouhé kamarádství. Kluci se mi posmívali, že kamarádím s holkami, bylo to pod jejich důstojnost; nesl jsem to statečně, ale propast mezi mnou a jimi se šířila. Jednou poškrábala kluka sedlářova; byla z toho rvačka, ale zasáhl syn malířův a vycedil pohrdavě mezi zuby: "Nechte ji, vždyť je to holka!" A odplivl si jako tovaryš. Kdyby tehdy byl pokynul, byl bych šel za ním místo za tím černým hůděttem; ale obrátil se ke mně zády a vedl svou tlupu k jiným úspěchům. Byl jsem bez sebe urážkou a žárlivostí. "Nemysli si," vyhrožoval jsem, "kdyby na nás šli, já bych jim. dal!" Ale ona tomu stejně nerozuměla; vyplázla za nimi jazyk a vůbec dělala, jako bych já byl pod její ochranou.

Byly prázdniny, a někdy jsme spolu bývali po celé dny; až s večerem ji pan Martinek odváděl za ruku k prkenným barákům za řekou. Někdy nepřišla, a tu jsem nevěděl zoufalstvím co si počít; zalezl jsem s knihou do své skrýše mezi prkny a dělal jsem, jako bych četl. Zdálo se slyšet ryk kluků, ke kterým jsem už nepatřil, a rány odstřelovaných skal. Pan Martinek se naklonil, jako by počítal prkna, a bručel soucitně: "Cože dnes nepřišla?" Dělal jsem, jako bych neslyšel a jenom zuřivě četl; ale cítil jsem skoro slastně, jak mi krvácí srdce a že to pan Martinek ví. Jednou jsem to už nevydržel a vypravil jsem se za ní; bylo to hrozné dobrodružství; musil jsem přes lávku za řeku, která toho dne se mi zdála strašná a divoká jako nikdy. Srdce mi prudce tlouklo a šel jsem jako ve snách k barákům, které se zdály opuštěné; jen tlustá kantýnská někde vřískala a ženská v košili a sukni všela prádlo, hlasitě zívajíc jako řezníkův veliký pes. Černá holčička seděla před jedním barákem na bedýnce a sešívala nějaké cáry, mrkala dlouhými řasami a samou pozorností vyplazovala špičku jazyka. Udělala mi bez okolků místo vedle sebe a počala rychle, pěkně povídat svou cizí řečí. Nikdy jsem neměl pocit, že jsem tak bezmezně daleko od domova; jako by tohle byl jiný svět, jako bych se už nikdy neměl vrátit domů; byl to pocit zoufalý a heroický. Vzala mě tenkou, holou paží kolem krku a dlouho, vlhce, lechtivě mi šuškala do ucha; snad mi říkala svou cizí řečí, že mě má ráda, a já jsem byl k umření šťasten. Ukázala mi uvnitř barák, ve kterém patrně žila; byl k udušení rozžhaven sluncem a páchl jako psí bouda; na hřebíku visel mužský kabát, na zemi hadry a nějaké bedny místo nábytku. Bylo tam šero, a její oči se na mne upíraly tak blízce a krásně, že bych byl zaplakal, já nevím čím: láskou, bezmocí nebo hrůzou. Sedla si na bednu, kolena pod bradou, šeptala cosi jako písničku a dívala se na mne těma upřenýma, širokýma očima; bylo to, jako by čarovala. Vítr přirazil dveře, a najednou byla docela tma; bylo to strašné, mně tlouklo srdce až v krku, já nevím, co se teď stane; tichounce to potmě zašustilo a dveře se otevřely, stála v nich proti světlu a dívala se bez hnutí ven. Pak to znovu zadunělo v odstřelovaném průseku stráně, a ona opakovala: "Bum." Najednou byla zase veselá a ukazovala mi, co umí dělat z provázků; bůhví proč se ke mně začala chovat jako nějaká maminka nebo chůvička; vzala mě dokonce za ruku a chtěla mě vést domů, jako bych byl maličký. Vytrhl jsem se jí a jal jsem se co nejsilněji pískat, aby viděla, co jsem zač; dokonce jsem se na lávce zastavil a plival jsem do vody, to abych jí ukázal, že jsem veliký a že se ničeho nebojím. Doma se mě ptali, kde jsem se toulal; zalhal jsem to, ale ačkoli jsem lhal často a snadno jako každé dítě, cítil jsem, že tentokrát je má lež jaksí větší a těžší; proto jsem lhal až příliš horlivě a překotně – divím se, že to nepoznali.

Den nato přišla jakoby nic a pokoušela se pískat našpulenými rty; učil jsem ji tomu, obětavě jí odevzdáváje kus své převahy; přátelství je veliké. Zato se mi snadněji putovalo za ní k barákům; pískali jsme na sebe už z dálek, což neobyčejně posílilo naše kamarádství. Drápali jsme se do strání, odkud bylo vidět pracovat kopáče; hrála se v kamení na slunci jako zmije, zatímco já jsem se díval na střechy městečka a na cibulovou bání kostela. Jak je to daleko! Tam, co je vidět tu lepenkovou střechu, je truhlářská dílna; tatínek funí a odměřuje něco na prknech, pan Martinek kašle a maminka na prahu kroutí hlavou: kde zase vězí ten zpropadený kluk? Tady, nikde, já jsem schovaný; tady na té sluneční stráni, co kvete divizna, hadinec a lví tlamičky; tady na druhém břehu, kde to zvoní krumpáči a bouchá dynamitem a kde je všechno docela jiné. Tady je takové tajné místo: odtud je vidět všechno a sem nevidí nikdo. A dole už položili kolejničky a odvázejí kámen a hlínu v huntech; jeden vyskočí na vozík a jede to samo po kolejích, to bych také chtěl, a mít na hlavě takový turban z červeného kapesníku. A bydlet v prkenné boudě, tu by mně pan Martinek udělal. Černá holčička se na mne upřeně dívá, to je hloupé, že jí nemohu nic říci. Zkusil jsem promluvit na ni tajnou řečí: "Javra tivri něvrecovro povrovivrim," ale nerozuměla ani tomu. Nezbyvá než vyplazovat na sebe jazyky a dělat jeden po druhém nejhroznější grimasy, aby tím byla projevována shoda myslí. Nebo házet společně kamením. V tuto chvíli je řada na vyplazování jazyka; její jazyk je mrštný a tenký jako

červené hádě; vůbec jazyk je divný, zblízka je to, jako by byl udělán ze samých růžových krupiček. Dole je křik, ale tam je pořád křik. A kdo se komu vydrží dýl dívat do očí? To je zvláštní, její oči vypadají černé, ale zblízka mají v sobě takové zlaté a zelené věci; a ta hlavička uprostřed, to jsem já. A najednou se jí oči rozšířily jako úděsem, vyskočila, zakřičela něco a běžela ze stráně dolů.

Dole na trase se posunoval zmatený hlouček lidí ke kantýně. Zůstaly tam po nich jen rozházené krumpáče.

Večer se v městečku rozechvěně povídalo, že jeden z "těch lidí" zapíchl v hádce partafíru; prý ho odvedli četníci, měl na ruku řetízky, a za nimi běželo jeho dítě.

Pan Martinek obrátil po mně své veliké, krásné oči a mávl rukou. "A kdopak ví, který z nich to byl," bručel. "Ti lidé jsou každou chvíli na jiném místě."

Víckrát jsem ji neviděl. Četl jsem ze smutku a opuštěnosti, co mi padlo do rukou, ukryt mezi prkny. "To máte hodného hochu," říkali sousedé, zatímco tatínek s otcovskou skromností namítal: "Jen aby k něčemu byl!"

VI.

Tatínka jsem měl rád, protože byl silný a jednoduchý. Sáhnout si na něho, to byl takový pocit jako se opírat o zeď nebo o mocný sloup. Myslel jsem si, že je nejsilnější ze všech lidí; bylo ho cítit laciným tabákem, pivem a potem, a jeho mohutná tělesnost mě plnila jakousi rozkoší z bezpečí, spolehlivosti a síly. Někdy se rozkatil, a pak byl hrozný, burácel jako bouře; tím sladší byla ta troška hrůzy, se kterou jsem potom vylézal na jeho klín. Mnoho nemluvil, a když už, tedy ne o sobě: nikdy jsem se nezabavil pocitu, že kdyby chtěl, mohl by povídat o velikých a hrdinných činech, které dělal, a já bych položil dlaň na jeho mocný, zarostlý hrudník, abych cítil, jak to v něm duní. Žil široce a důkladně ve své truhlářině; a byl velmi šetrný, neboť měřil peníze prací, kterou na ně vynaložil. Pamatuji se, jak někdy v neděli vytáhl ze zásuvky spořitelní knížky a díval se do nich; bylo to, jako by se uspokojeně díval na řádně srovnané hromady dobrých, poctivých fošen; v tom je, hochu, hromada práce a potu. Utrácet peníze, to je jako mařit hotovou práci; je to hřích. A k čemu jsou, tati, ty našetřené peníze? Na stará kolena, řekl by asi tatínek; ale to není to, to se jen tak říká; peníze jsou na to, aby na nich bylo vidět tu práci, tu životní ctnost píle a odříkání. Tady si to můžeš přechíst, je to výsledek celého života; tady je napsáno, že jsem žil přičinlivě a šetrně, jak se sluší. Přišel čas, kdy tatínek měl už tuze stará kolena; maminka dávno spala na hřbitově pod mramorovým pomníčkem (však stál hromadu peněz, říkal tatínek pietně) a já měl své dobré postavení; a tatínek se ještě pořád na těžkých, opuchlých nohou šoural po truhlářském dvorku, na kterém už nebylo málem co dělat, spořil, počítal a v neděli, sám a sám v bývalém rodinném hnízdě, vyndával spořitelní knížky a díval se na číselný úhrn svého počestného života.

Maminka nebyla tak jednoduchá; byla daleko citovější, popudlivá a překypující láskou ke mně; byly chvíle, kdy mě k sobě křečovitě tiskla a sténala, ty můj jediný, já bych pro tebe umřela! Později, když jsem byl klukem, mě ty výbuchy lásky jaksi obtěžovaly; styděl jsem se, že by kamarádi mohli vidět, jak mě maminka náruživě líbá; ale dokud jsem byl docela malý, uváděla mě její prudká láska v jakési nevolnictví nebo ujařmenost, měl jsem ji strašlivě rád. Když jsem zaplakal a ona mě vzala do náruči, byl to pocit, jako bych se rozplýval; hrozně rád jsem štkal na jejím měkkém, uslintanými dětskými ústy a slzami zmáčeném krku; nutil jsem ze sebe vzlyky, pokud to šlo, až všechno roztálo v blaženém, ospalém mumlání: maminko! maminko! Vůbec maminka byla pro mne spojena s potřebou plakat a být chlácholen, s precitlivělou potřebou kochat se ve své bolesti. Teprve když jsem se stával malinkým, pětiletým mužem, rostl ve mně odpor k takovým ženským projevům citu; odvracel jsem hlavu, když mě tiskla k nádrům, a myslel jsem si, co na tom má; to tatínek je lepší, je cítit tabákem a silou.

Protože byla nadmíru citová, prožívala všechno jaksi dramaticky; malé rodinné hádky se končily napuchlými očima a tragickým mlčením; a tatínek, bouchaje dveřmi, se dal do práce se zuřivou úporností, zatímco z kuchyně volalo do nebe hrozné a žalující ticho. Zalíbilo se jí v myšlence, že jsem slabé dítě, že se mi může stát nějaké neštěstí nebo že mohu umřít. (Skutečně jí umřelo první dítě, můj neznámý bratříček.) Proto pořád vybíhala podívat se, kde jsem a co dělám; později jsem se na to mužsky mračil, že mě tak hlídá, a odpovídal jsem jí neochotně a zarputile. A pořád se ptala: Není ti něco? nebojí tě žaludeček? Zprvu mi to lichotilo; člověk je tak důležitý, když stůně a dostává obklady; a maminka ho křečovitě přivíjí k nádrům, ty můj nejdražší, ty mně nesmíš umřít! Nebo mě vodila za ruku do zázračného poutního místa, aby se modlila za mé zdraví; obětovala za mne Panence Marii malinké voskové poprsí, že prý jsem slabý na prsa. Styděl jsem se nesmírně, že za mne obětuje ženské poprsí, pokořovalo mě to v mé mužské hrdosti; vůbec to bylo divné putování, maminka se tiše modlila nebo vzdychala s očima strnulými a plnými slz; cítil jsem nejasně a trapně, že nejde jenom o mne. Pak mi koupila rohlík, který byl ovšem onačejší a vzácnější než rohlíky doma; ale přesto jsem na ty pouti chodil nerad. Ta představa mi zůstala po celý život: maminka, to má co dělat s nemocí a bolestí. Myslím, že i dnes bych se raději

opřel o tatínka s jeho pachem tabáku a mužství. Tatínek byl jako sloup.

Nemám, pro koho bych zkrášloval domov svého dětství. Byl obyčejný a dobrý jako tisíce jiných domovů; ctil jsem svého otce a miloval svou matku, a vida, dobře se mi vedlo na zemi. Udělali ze mne řádného člověka k svému obrazu; nebyl jsem tak silný jako tatínek ani tak veliký v lásce jako maminka, ale aspoň pracovitý a počestný, citlivý a do jakési míry ctižádostivý – ta ctižádost je jistě dědictví po maminčině živosti; vůbec to, co ve mně bývalo zraňováno, je asi po mamince. A vidíš, i to bylo na místě a bylo to k něčemu dobrému; vedle člověka, jenž se přičiňuje, byl ve mně člověk, který sní. Toto například jistě není po tatínkovi, že se dívám do své minulosti jako do zrcadla; tatínek byl tak naprosto objektivní; neměl pokdy na nic jiného než na přítomnost, protože žil v práci. Vzpomínání a budoucnost náleží těm, kdo mají náklonnost snít a kdo se víc zabývají sebou samými. To je maminčin podíl v mém životě. A když se teď dívám, co ve mně bylo tatínkovo a co maminčino, shledávám, že oba šli se mnou po celý život a že se můj domov nikde nekončí; že i dnes jsem dítě, které má svůj tajný svět, zatímco tatínek pracuje a počítá a maminka mne sleduje pohledem strachu a lásky.

VII.

Protože jsem se dobře učil a že jsem z opuštěnosti a nedružnosti ležel v knížkách, dal mě tatínek študovat; ostatně se to jaksi rozumělo samo sebou, už proto, že si vážil pánů a že hmotný i společenský vzestup byl pro něho nejsvětějším a samozřejmým úkolem řádného člověka a jeho potomků. Pozoroval jsem, že nejzdatnější děti (ve smyslu životní kariéry) jsou zpravidla v těch snaživých středních vrstvách, které teprve začaly skromně a odříkavě zakládat cosi jako nárok na lepší život; náš vzestup je tlačěn úsilím našich otců. Neměl jsem tehdy žádnou představu, čím bych chtěl být; leda něčím velkolepým, jako byl provazochodec houpající se jednoho večera nad naším náměstíčkem, nebo dragoun na koni, který se jednou zastavil u našeho plotu a na něco se německy ptal; maminka mu podala sklenici vody, dragoun salutoval, kůň tančil a maminka byla červená jako růžička. Chtěl bych být dragounem, nebo třeba konduktérem, který přibouchává dvířka u vlaku a pak se s nesmírnou elegancí vyhoupne na jeho stupátko, když už se vlak rozjíždí. Ale člověk neví, jak se to dělá, aby se stal konduktérem nebo dragounem. Jednou mi tatínek pohnutě ohlásil, že mne teda po prázdninách dá na študie, maminka plakala, pan učitel ve škole řekl, abych si vážil toho, že budu vzdělaným člověkem, a pan farář mi počal říkat: „Servus, študente.“ Zrudl jsem pýchou, bylo to všechno takové slavné; už jsem se styděl hrát si a s knížkou v ruce, bolestně, osaměle jsem dozrával k chlapecké vážnosti.

Zvláštní, jak následujících osm let na gymnáziu mně připadá irelevantní – aspoň ve srovnání s dětstvím doma. Dítě žije naplno, nebere své dětství, svůj přítomný okamžik jako něco dočasného a přechodného; a je doma, to jest, je důležitou osobou, která vyplňuje své místo, jež mu náleží právem vlastnickým. A jednoho dne odstěhují venkovského kloučka na školy do města. Osm let mezi cizími lidmi, tak by se to mohlo nazvat; neboť tady už nebude doma, bude cizím človíčkem a nikdy nebude mít jistotný pocit, že sem náleží. Bude se cítit hrozně nedůležitý mezi těmi cizími lidmi, bude se mu pořád připomínat, že ještě nic není; škola i cizí okolí v něm budou pěstovat pocit pokořené malosti, přikrčenosti a méněcennosti, pocit, který bude překonávat dřičstvím nebo – v některých případech a až později – zuřivým odbojem proti kantorům a školácké kázní. A ve škole se mu vštěpuje ustavičně, že toto všecko je jenom příprava na to, co teprve přijde; rok primánův není než přípravou na rok sekundánův, a kvartán je na světě jen na to, aby postoupil na kvintána, bude-li ovšem dost pozorný a pilný. A těch celých osm dlouhých let je zase jenom příprava na maturitu, a teprve potom, studenti, se vám začne to pravé učení. Připravujeme vás pro život, káží páni profesori, jako by to, co se vrtí před nimi ve škamnech, nebylo žádným životem hodným toho jména. Život je to, co přijde teprve po maturě: to je zhruba ta nejmocnější představa, kterou v nás pěstuje střední škola; a proto ji opouštíme, jako bychom byli propuštěni na svobodu, místo abychom trochu dojatě cítili, že tímto odchodem se loučíme se svým chlapectvím.

Snad proto jsou naše vzpomínky na školu tak kusé a roztržité; a přece, jaká vnímavost v těch letech! Jak přesně a živě se pamatuju na své profesory, na směšné a polopomatené pedanty, na dobráky, kteří se marně snažili ovládnout rozpoutané hejno kluků, a na několik ušlechtilých, učených mužů, u jejichž nohou i chlapec nejasně a skoro s mrazením cítil, že nejde o přípravu, nýbrž o poznání, a že se už v této chvíli něčím a někým stává. Vidím i své spolužáky, pořezané lavice, chodby staré budovy scholarum piarum, tisícero vzpomínku živou jako živý sen; ale celý ten věk školy, těch osm let jako celek je podivně bez tváře a skoro beze smyslu; byla to léta mládí prožitá netrpělivě a zběžně, jen aby už bylo po nich.

A zase: jak dychtivě a silně prožívá chlapec v těch letech cokoli, co není škola; cokoli, co není „příprava pro život“, nýbrž jest život sám: ať je to přátelství, nebo takzvaná první láska, konflikty, četba, náboženská krize, nebo skotačení. Tady je něco, do čeho se může vrhnout cele a co je jeho už teď, a ne až po maturě nebo až, jak se na škole říká, „bude hotov“. Většina vnitřních otřesů a těch různých, tragicky vážně prožívaných volovinek

mládí je, myslím, následek toho suspendovaného života, v němž se odehrává naše mladost. Je to skoro msta za to, že nejsme bráni vážně. Ze vzpoury proti tomu chronickému provizóriu dychtíme aspoň něco žít co nejvíc plně a doopravdy. A proto je to tak; proto se v letech mladosti tak zmateně a někdy bolestně skrze sebe prolamujeme hloupé klukovství a tragická, překvapující vážnost. Život nepostupuje tak, že by se z dítěte povlovně a skoro neznatelně stával muž; najednou jsou v dítěti strašně hotové a krvavě zralé kusy člověka; nejde to dohromady, není to v něm zorganizováno; střetá se to v něm tak nesouvisle a nelogicky, že to vypadá skoro jako bláznovství. Naštěstí my staří jsme zvyklí dívat se na tento stav shovívavě, a chlapcům, kteří počínají brát život na smrt vážně, dáváme chlácholivě najevo, že je to přejde.

(Jaká hrubost, když mluvíme o šťastném mládí! Myslíme přitom patrně na své tehdejší zdravé zuby a zdravé žaludky; co na tom, že nás pro kdeco bolela dušička! Mít před sebou tolik života jako tehdy: hned bychom měnili, ať jsme co jsme. Já vím, byla to vlastně má nejméně šťastná doba, má doba stesku a opuštěnosti; ale já vím, i já bych měl, oběma rukama bych sáhl po tomto stíněném mládí, – co na tom, že by mě zas tak bezmezně, tak zoufale bolela dušička!)

VIII.

To vše se dalo se mnou jako s každým hochem, ale snad míň bouřlivě, ne tak výrazně jako u druhých. Především mnoho z té zjištěnosti mládí se u mne rozplývalo v tom ustavičném stesku po domově, v osamělosti venkovského chlapce v prostředí cizím a jaksi nadřazeném. Tatínek šetřil, dal mě na byt k malé, ustarané krejčovské rodině; měl jsem poprvé pocit, že jsem vlastně nemajetný a téměř chudý žáček, kterému je usouzeno, aby se uskromňoval a držel stranou. A byl jsem ostýchavý venkovský hoch, který cítil, že je přezírán kurážnými městskými panáčky; jak ti se tu cítili doma, co ti všechno znali a měli společného! Protože jsem se jim nedovedl přiblížit, vzal jsem si do hlavy, že budu nad nimi aspoň vynikat; stal jsem se školním dříčem, jenž našel jakýsi smysl života, jakousi odvetu, jakési vítězství v tom, že postupoval z třídy do třídy summa cum laude, sledován nelibostí spolužáků, kteří v mé osamělé a těžké pili viděli odporné šplhání. Tím víc jsem se zapeklil a drel jsem své lekce s pěstmi na uších, v suchém dusnu krejčovských žehliček, v zápachu kuchyně, kde vzdychající paní krejčová vařila bledé a věčně jaksi nakyslé jídlo. Učil jsem se do zpitomení; kudy jsem chodil, ševalil jsem rty ve stálém opakování lekcí, ale jaký tichý a hluboký triumf, když jsem ve škole uměl a usedal do lavice za omrzělého a nevládného mlčením třídy! Ani jsem se neohlédl, ale cítil jsem, jak se na mne všichni nepřátelsky dívají. A tato malá ctižádost mě přenášela přes krize a přelomy mládí; unikal jsem sám sobě, když jsem se učil nazpaměť Sundské ostrovy nebo řecká nepravidelná slovesa. To byl ve mně tatínek nakloněný nad svou prací, až soustředěním a horlivostí supěl; tatínek zkoumající palcem hotové dílo, dobré je to, nikde žádná mezera. A už není vidět na učení, je soumrak, otevřeným oknem je slyšet čepobití z kasáren; v okně stojí hoch s palčivými očima a dusí se strašně krásným a zoufalým smutkem. Proč vlastně? Ono to nemá jméno, je to tak rozsáhlé a hluboké, že se v tom rozpouštějí pichlavé jehličky všech těch malých urážek a ponížení, neúspěchů a zklamání, které se do nesmělého chlapce zabodávají odevšad. Ano, tohle je zase maminka, toto přetékání bolestí a láskou. To soustředěné a dříčské je tatínek, toto bez břehu rozcitlivělé a vášnivě něžné je maminka: jak to dvoje sméstnat a srovnat v úzké chlapecké hrudi?

Jedné doby jsem měl kamaráda, se kterým mě pojilo blouznivé přátelství; byl to venkovský hoch, starší než já, se světlým chmýřím na bradě, úžasně nenadaný a jemný; jeho matka ho zaslíbila Pánu Bohu jako děkovnou oběť za otcovo uzdravení, a měl se učit na kněze. Když byl vyvolán, byla to hotová tragédie dobré vůle a paniky; třásl se jako list a nebyl s to vykoktat slovo. Učil jsem ho v usilovné snaze pomoci mu; poslouchal mě s otevřenými ústy a upíral na mne krásné, zbožňující oči. Když ho zkoušeli, trpěl jsem za něho nevýslovně a zběsile; celá třída se snažila mu pomáhat a napovídat, i já byl vzat na milost a štouchali do mne, ty, jak je to? Pak seděl rudý a zničený; já šel k němu s očima plnými slz a těšil jsem ho, vidíš, už to bylo trochu lepší, už jsi to skoro řekl, jen počkej, že to půjde! Při školních úlohách jsem mu posílal na stočeném papírku napsaný úkol, seděl v opačném rohu třídy; má štafeta putovala z ruky do ruky, a nikdo ji nerozbalil, to bylo pro něho; mládí bývá surové, ale je rytířské. Protloukli jsme ho spojenými silami až do terciie, pak neodvratně propadl a odešel domů; slyšel jsem, že se doma oběsil. Ten hoch byl snad největší a nejvášnivější láska mého života. Vzpomínal jsem na ni, když jsem později čítal povídky o sexuálních pohnutkách mladého přátelství. Bože, jaké hlouposti! Steží jsme si neobratně podali ruce, prožívali jsme skoro zdrceně a přetíženě úžasný fakt, že jsme dušemi; plnilo nás štěstím, že se můžeme dívat na stejné věci. Měl jsem pocit, že se učím pro něho, abych mu mohl pomáhat; to byla jediná doba, kdy jsem se učil opravdu rád a kdy to všechno mělo krásný a dobrý smysl. Ještě dnes slyším svůj vlastní naléhavý, horlivý hlásek: "Koukej, opakuj to po mně: rostliny jevnosnubné dělíme na jednoděložné, dvouděložné a bezděložné." "Rostliny dělíme na jednosnubné," bručel můj veliký kamarád hlasem už mužským a upíral na mne čisté, věrné, psovsky oddané oči.

O něco později jsem měl jinou lásku, jí bylo čtrnáct let a mně patnáct; byla to sestra jednoho mého spolužáka, který propadl v latině a řečtině, veliký rošťák a budižkničemu. Jednou na mne na chodbě školy čekal ošumělý, trdnomyslný a mírně opilý pán, smekl, představil se jako podúředník ten a ten, klepala se mu přitom brada; a že prý jsem takový výtečný študent, a tož kdybych prý byl té dobroty a trochu pomohl jeho synkovi v latině a řečtině. "Preceptora mu zaplatit nemůžu," koktal, "ale kdybyste byl tak vzácně laskav, pane –" Řekl mně "pane", to stačilo; mohl-liž jsem žádat víc? Chopil jsem se s nadšením nového úkolu a pokoušel jsem se učit toho ježatého uličníka. Byla to nějaká divná rodina; otec byl věčně v úřadě nebo pil a matka chodila šít do rodin či co; bydleli v úzké, vykřičené uličce, kde s večerem vycházely před dům tlusté a staré holky, kolébající se jako kachny. Doma býval nebo také nebýval kluk a jeho mladší sestřička, čistounká, plachá, úzkých tváří a světlých, krátkozrace vypouklých očí, které věčně nakláněla k nějakému vyšívání nebo prolamování. S tím učením to dopadalo žalostně, kluk se nehodlal učit a basta; zato jsem se po uši a bolestně zamiloval do toho plachého děvčete, jež sedělo tichounce na stoličce s vyšíváním u samých očí. Vždycky je zvedla náhle a jakoby vyděšeně, a pak to jaksí omlouvala chvějícím se úsměvem. Kluk už ani neráčil přijímat mé repetice, velkomyslně dovolil, abych mu dělal úkoly, a šel po svém. Hrbil jsem se nad jeho sešity, jako by mi daly bůhvíco práce; když jsem zvedl hlavu, klopila rychle oči, červená až po vlasy; když jsem promluvil, tu její oči skoro vyjekly leknutím a na rtech se jí zatřásl žalostně plachý úsměv. Neměli jsme si co říci, bylo to všechno hrozně rozpačité; na stěně tikaly hodiny a chrčely místo bití; někdy jsem nevím kterým smyslem vycítil, že ona zčistajasna rychleji dýše a rychleji protahuje nit výšivkou; tu i mně zabouchalo srdce a neodvážil jsem se zvednout hlavu, jenom jsem začal zbytečně listovat v klukových sešitech, aby se aspoň něco dalo. Styděl jsem se do krve za své rozpaky a umiňoval jsem si: zítra jí něco řeknu, něco, aby se se mnou dala do řeči. Měl jsem vymyšleno na sta hovorů, i to, co by mohla říci ona; třeba: ukažte mi tu výšivku, a nač to bude, nebo tak. Ale když jsem tam byl a chtěl jsem to říci, počalo mi tlouci srdce, hrdlo se mi stáhlo a nedostal bych ze sebe slova; a ona zvedla vyděšené oči, a já jsem se nahrbil nad sešitem, bruče mužským hlasem, že je tam plno chyb. A přitom cestou domů, doma, ve škole jsem toho měl plnou hlavu: co jí řeknu, co udělám; pohladím ji po vlasech, budu dávat za peníze kondice a koupím jí prstýnek, zachráním ji nějak z toho jejího domova; sednu si vedle ní, vezmu ji kolem krku a já nevím co ještě. Čím víc jsem si toho navymýšlel, tím víc mi bouchalo srdce a tím bezmocněji jsem propadal panice rozpaků. A kluk nás nechával o samotě s úmyslností už okázalou; budeš mně napovídat, řekl vyděračsky a vypadl z domu. A jednou, ano; teď ji políbím, teď ji políbím; půjdu k ní a udělám to; teď vstanu a půjdu k ní. A najednou si zmateně, skoro s hrůzou uvědomuju, že skutečně vstávám a jdu k ní. A ona vstává, ruce s vyšíváním se jí třesou, ústa pootevřena úděsem; ducli jsme o sebe čely, víc nic; odvrátila se a počala prudce vzlykat: "Já vás mám tak ráda, já vás mám tak ráda!" Chtělo se mi také plakat, nevěděl jsem si rady; kristepane, co mám teď dělat? "Někdo jde," vyhrkl jsem hloupě; přestala štkát, ale to byl také konec veliké chvíle; vracel jsem se ke stolu rudý a rozpačitý a počal jsem skládat sešity. Seděla s vyšíváním těsně u očí, kolena se jí třásla. "Tak já jdu," koktal jsem, a na jejích rtech se zachvěl pokorný a ustrašený úsměv.

Druhý den mi kluk řekl znalecky a na půl huby: "Však já vím, co děláš s mou sestrou!" A zamrkal chlapsky jedním okem. Mládí je podivně nekompromisní a důsledné. Vícekrát jsem tam nešel.

IX.

Koneckonců běh života je posunován hlavně dvěma silami: zvykem a náhodou. Když jsem udělal maturu (skoro zklamán, že to bylo tak snadné), neměl jsem žádnou určitou představu, čím bych vlastně chtěl být; ale protože jsem předtím už dvakrát někoho učil (a v obou případech to byly doby, kdy jsem se cítil důležitý a veliký), bylo to přede mnou to jediné, co mělo aspoň trochu podobu zvyku: učit jiné; pročež jsem se rozhodl, že se dám zapsat na filozofii. Tatínek s tím byl spokojen: být profesorem, to je přece jen úřad a je to pod penzí. To už jsem byl dlouhý a vážný mladík, směl jsem sedět u bíle prostřeného stolu s panem farářem, notářem a ostatní honorací, a nadouval jsem se nesmírně; teď je přede mnou život. Najednou jsem viděl, jak je ta místní honorace maloměstská a zvenkovštělá; cítil jsem se povolán, abych to dotáhl někam výš než oni, a tvářil jsem se tajemně jako člověk, který má své veliké plány; ale i to byla jenom nejistota a trochu strach z toho kroku do neznáma.

Myslím, že to byla nejtěžší chvíle mého života, když jsem vystoupil v Praze z vlaku se svým kufříkem a najednou jsem ztratil hlavu: co teď a kam se vrátit? Zdálo se mi, že se všichni lidé ohlížejí a smějí, jak tu stojím bezradně s kufříkem u nohou; překážel jsem nosičům, strkali do mne lidé, drožkáři na mne volali, kam račte, mladý pane? Popadl jsem v panice kufřík a počal jsem putovat ulicemi. Hej, jděte s tím kufřem z chodníku, volal na mne strážník. Prchal jsem do postranních ulic, ztracený a bez cíle, přendávaje kufřík z ruky do ruky. Kam vlastně běžím? Já nevím, a proto musím běžet; kdybych se zastavil, bylo by to ještě horší. Konečně mi vypadl kufřík z prstů strnulých křečí a bolestí. Byla to tichá ulice, mezi dlážděním vyrážela tráva jako u nás doma na rynku; a zrovna před mýma očima na vratech průjezdu byla přibita cedulka: Pokoj pro svobodné pány k pronajmutí.

Oddechl jsem si nesmírnou úlevou: Tak vida, přece jsem to našel.

Vzal jsem ten pokoj u staré, nemluvné báby; byla tam postel a pohovka, páchlo to zasmušile, ale to bylo jedno; byl jsem aspoň v bezpečí. Měl jsem horečku z rozčilení, nemohl jsem jíst a nic; ale aby se neřeklo, dělal jsem, že jdu jako někam jíst, a toulal jsem se po ulici, pln strachu, abych neztratil svůj přístav. Tu noc ještě nervová horečka mátlá a bortila mé sny; k ránu jsem se probudil, a na pelesti mé postele seděl tlustý mládenec, páchl pivem a recitoval nějaké verše. "To koukáš, co?" řekl a recitoval dál. Myslel jsem, že je to ještě sen, a zavřel jsem oči. "Bože, to je hovado," děl mládenec a počal se svlékat. Posadil jsem se na posteli; mládenec seděl na pelesti a zouval si boty. "Zas abych si zvykal na jiného vola," naříkal. "Co mně to dalo práce, než jsem umlčel toho, co tu byl před tebou, a ty mně tu budeš spát jako dřevo," stěžoval si hořce. Byl jsem nesmírně rád, že na mne někdo mluví: "Které to byly verše?" ptal jsem se. Mládenec se rozzuřil. "Verše! Ty mně budeš mluvit o versích, ty saláte! Poslechni," koktal, "chceš-li se mnou vyjít, tedy chraň tě pámbu, abys na mne šel s tím pitomým parnasismem. Víš hovno, co je poezie." Seděl s botou v ruce a díval se do jejích hlubin; počal tiše a uchváceně říkat jakousi báseň. Mrazilo mne okouzlením, bylo to všechno pro mne nekonečně nové a divné. Básník hodil botou do dveří na znamení, že je konec, a vstal. "Bída," vzdychl. "Bída." Zhasil petrolejku a lehl si těžce na pohovku; bylo ho ještě slyšet, jak si něco šeptá. "Ty," ozval se po chvíli ze tmy, "jak je to dál: Anděle boží, strážce můj –? Ty to taky nevíš? Až budeš takové prase jako já, bude ti to taky chybět, počkej, jak ti to bude chybět –"

Ráno ještě spal, odulý a rozcuchaný. Když se probudil, měřil mě mračnými očima. "Dát se zapsat na filozofii? Nač to? Človče, že se ti chce!" Přesto mne protektorsky dovedl na univerzitu, tady máš tohle, tady to, a vem tě čert. Byl jsem zmaten a fascinován. – Tohle tedy je Praha a takoví lidé tady jsou; asi to patří k věci a musím se podle toho chovat. Za pár dní jsem se obeznámil s rutinou univerzitních přednášek; škrabal jsem do sešitu učené výklady, kterým jsem dosud nemohl rozumět, a v noci jsem debatoval s opilým básníkem o poezii, o holkách a o životě vůbec; to i to uvádělo mou venkovskou hlavu v jakousi závrať, jež nebyla nepříjemná. Mimoto bylo mnoho nač se dívat. Bylo toho vůbec příliš mnoho najednou, zaplavilo mě to chaoticky a překotně; snad bych byl znovu zalezl do svého spolehlivého a samotářského dřičství, nebýt tlustého, opilého poety a jeho povzbuzujících kázání. To máš samou sračku, řekl s jistotou, a věc byla vyřízena; jen poezie byla částečně vyňata z jeho divokého opovržení. Osvojoval jsem si dychtivě jeho cynickou svrchovanost nad věcmi života; pomáhal mně vítězně překonat tu spoustu nových dojmů a nedostupných věcí; mohl jsem se dívat s hrdostí a uspokojením, nač na všechno kašlu. Což mi to nedávalo ohromný pocit převahy nad čímkoliv, co popírám? Což mě to neosvobozovalo z romantického a bolestného snění o životě, jenž přes všecku mou slavnou svobodu a úředně ověřenou zralost se pořád ještě nedal chytit do rukou? Mladý člověk chce všechno, co vidí, a zlobí se, že to nemůže mít; pročez se mstí na světě i na lidech a hledá, co by jim upřel. A pak se snaží dokázat svou bouřlivost sám sobě; nastanou flamendrovské noci, výpravy na okraje života, děsně žvanivé debaty a shánka po zkušenostech lásky, jako by to byly ty nejslavnější trofeje mužství.

Snad to bylo i jinak: snad se ve mně nahromadilo divokosti a nesmyslu za těch příkrčených a školáckých osm let, a teď to muselo ven. Snad to patří prostě k mládí jako růst vousů a mizení brzlíku. Bylo patrně nutné a přirozené prožít to; ale měřeno celým životem, bylo to období divné a vyšinuté, velkolepé maření času a cosi jako radost, že se nám podařilo porušit smysl života. Už jsem ani nebyl zapsán na univerzitu; psal jsem verše, myslím, že špatné; přesto vycházely v časopisech, o kterých už dávno nikdo neví. Jsem rád, že jsem je neschovával a že po nich nezůstalo památky ani v mé paměti.

Rozumí se, že to prasklo. Tatínek za mnou přijel a ztropil ukrutný tartas; a že když tak, tedy nebude takový blázen, aby posílal synáčkovi peníze na flámování. Nadul jsem se uraženě, patrně ze špatného svědomí; já mu ukážu, že se užívím sám. Podal jsem k ředitelství železnic žádost, abych byl přijat za úřednického aspiranta, a k svému překvapení jsem dostal vyřízení kladné.

X.

Byl jsem přidělen na nádraží Františka Josefa v Praze, abych se zaučil v dopravní i kancelářské službě: kancelář, která měla okno na tmavý perón a kde se musilo po celý den svítit; strašná a beznadějná díra, kde jsem přepočítával tranzitní poplatky a takové věci. Před oknem se míhají lidé, kteří na někoho čekají nebo někam jedou; má to svou nervózní, skoro patetickou atmosféru odchodů a příchodů, zatímco člověk za oknem škrábe pitomé, dokonale lhostejné cifry. Nechte to být, něco na tom je. A občas si protáhnout kosti na peróně, s lhostejnou tváří, neboť já jsem tady doma, abyste věděli. Jinak nesmírná, trudná, pustá otrava; jediné hluboké uspokojení: že už jsem tedy mužem, který se sám živí. Ano, hrbím se pod lampou, jako když jsem psával početní úkoly; ale tehdy to byla jenom příprava na život, kdežto teď je to sám život. To je ohromný rozdíl, pane. Počal jsem pohrdat kumpány, se kterými jsem probíjel minulý rok; jsou to nezralí, nesamostatní hoši, kdežto já jsem se

stal mužem, který už stojí na vlastních nohou. Vůbec jsem se jim vyhýbal; raději jsem zapadl do fotrovské hospody, kde si tatíci vykládali své starosti a rozumy. Pánové, ani já tu nesedím jenom tak; jsem dospělý a hotový člověk, který se živí úmornou a neradostnou prací. Vždyť je to hrozné, co musím dělat, abych se uživil; celý den se tam svítí syčící plynovou lampou, to přece nelze vydržet; aspirant nebo neaspirant, já už vím, pánové, co je to život. Proč jsem se na to dal? To máte tak, rodinné ohledy a podobně. Za mého dětství u nás stavěli železnici, a já jsem se chtěl stát konduktérem nebo tím chlapíkem, co vozí na huntu odstřílený kámen. Víte, klukovský ideál; proto škrábu avíza a takové věci. – Nikdo si mě nevšímal, každý zralý člověk má své vlastní starosti; bál jsem se prostě jít domů, protože bych z únavy musel lehnout do postele, a pak bych zase dostal noční horečku a tekla by po mně ten nesmyslný pot; to je z té tmavé kanceláře, víte? Nikdo to nesmí vědět, aspirant nesmí stonat, nebo by ho propustili; musí si nechat pro sebe, co s ním v noci je. Ještě dobře, že jsem nadělal dost všelijakých zkušeností, má se mi aspoň co zdát. A jaké těžké sny: všechno se prostupuje a mate; je to obludné. Tohle je tak opravdivý a vážný život, pánové, že z toho chcípám. Člověk musí život jaksi zahodit, aby pochopil jeho cenu.

Toto období mého života, to byl jakýsi ustavičný monolog; monolog je hrozná věc, trochu jako sebeničení, něco jako přetínání pout, která vás vážou k životu; člověk, který vede monolog, už není jenom osamělý, nýbrž je vyřazen nebo ztracen. Bůhví jaký to byl ve mně vzdor nebo co: nalézal jsem ve své kanceláři jakousi vzteklostou zálibu už proto, že mě ničila; k tomu ten rozčilený spěch příjezdů a odjezdů, pořád ten chvat, pořád ten nepořádek; nádraží, jmenovitě nádraží velkého města, je překrvená, trochu jako zjiřřená uzlina – čtvrtí proč se sem táhne tolik pakáže, zlodějíčků, pasáků, cour a divných individuí; snad proto, že lidé, kteří přijíždějí nebo odjíždějí, jsou už tím vyšinuti ze svých zvykových kolejí a stávají se, abych tak řekl, příznivou půdou, na které může bujet veškerá neřest. Číchal jsem s uspokojením ten slabý pach rozkladu, hodilo se to k mé horečné náladě, k tomu mstivému pocitu zániku a chcípání. A pak, víme, bylo tu ještě jedno vítězné zadostiučinění: tady na tom peróně jsem vystoupil, je tomu něco víc než rok, vyděšený venkovský jelimánek s dřevěným kufříkem, nevědoucí kudy kam; a teď jdu přes koleje mávaje avízy, nedbalý a blazeovaný; jak daleko jsem za tu dobu došel, kde jsem nechal svá hloupá a nesmělá léta! Jak daleko, skoro až na konec!

Jednoho dne jsem nad svými lejstry vykašlal do kapesníku kus krve, a zatímco jsem se na ni překvapeně díval, přišla toho ještě větší, ohromná porce. Seběhli se kolem mne, polekaní a bezradní, jeden starý oficiál mi utíral ručníkem zpocené čelo; připadal jsem si jako pan Martinek u nás doma, chytlo ho to při práci, a pak seděl na hromadě prken, strašně bledý a zpocený, s obličejem v dlaních; díval jsem se na něho zdálky, nesmírně zaražen a polekán, – teď jsem měl stejně silný pocit hrůzy a dálky jako tehdy. Ten starý oficiál, brejlatý, podobný černému a pomalému brouku, mě pak dovedl domů a uložil do postele; chodil mě dokonce navštěvovat, protože viděl, že se bojím. Za několik dní jsem vstal, ale bůhví co se se mnou stalo: měl jsem děsnou touhu žít, i kdyby to bylo tak tiše a pomalu jako ten oficiál; touhu sedět u stolu a převracet lejstra, zatímco plynová lampa tiše a úporně syčí –

Tehdy byl “nahoře” v úřadě někdo moc rozumný; nedělali dlouhé okolky s vyšetřováním mého zdravotního stavu a přeložili mě služebně na železniční staničku v horách.

XI.

Byl to svým způsobem konec světa; tady se končila trať; kousek za nádražíčkem bylo náraziště, kde poslední rezavá kolej zarůstala pastuší tobolkou a suchou metlicí. Dál se nejede; dál už hučí zelená horská říčka v ohybu těsného údolí. Tak, tady jsme jako na dně kapsy, konec, dál není nic. Myslím, že sem byla železnice postavena jen proto, aby vozila fošny z pily a dlouhé, rovné pně spoutané řetězem. Krom nádraží a pily tam byla hospoda, několik dřevěných domků, Němci jako polena a lesy dunící větrem jako varhany.

Přednosta stanice byl mrzutý člověk, podobný mroži; měřil mě podezíravě – kdopak ví, proč sem přesadili mládence z Prahy, asi z trestu; nutno se mu dívat na prsty. Dvakrát za den přijížděl osobní vláček se dvěma vozy, z nichž vylezl hlouček vousáčů s pilami a sekerami, se zelenými klobouky na zrzavých palicích; když odzvonil signál jeho příjezdu, bim bim bim, vycházelo se na perón, aby se asistovalo velké události dne. Přednosta s rukama za zády mluví s vlakvedoucím, strojvůdce jde na pivo, topič dělá, jako by otíral špinavým hadrem lokomotivu, a je zas ticho; jen kousek dál bouchají prkna nakládaná na vagóny.

Ve stinné kancelářičce tiká telegrafní aparát, to nějaký pán z pily ohlašuje svůj příjezd; večer bude stát před nádražím kočárek s kníratým kočím, jenž bude zádumčivě odhánět konečkem biče mouchy z plece ryšavých koní. “Na, prr,” řekne chvílemi tenkým hlasem, koně přešlápnu, a je zase ticho. Pak přisupí vláček se dvěma vozy, pan přednosta trochu uctivě a trochu důvěrně salutuje tomu velmoži z pily, který si jde sednout do kočárku, mluvě nápadně hlasitě; ti druzí smrtelníci mluví na nádraží jenom tlumenými, huhlavými hlasy. Tak, a to už je konec dne; teď nezbyvá než jít do hospody, kde je jeden stůl prostřen bílým ubrusem pro pány z nádraží, z pily a

z lesní správy; nebo ještě chvíli courat po kolejích až tam, kde zarůstají travou a pastuší tobolkou, sednout si na hromadu fošen a dýchat břítký vzduch. Vysoko na hromadě prken sedí klouček, – ne, už to není tak vysoko, a z kloučka je pán v upjaté úřední blůze, s úřední čepicí na hlavě a se zajímavým knírkem v zajímavě bledé tváři; čertví proč ho sem poslali, myslí si pan přednosta poslední stanice na světě. Hlásím, pane přednosto, za tím účelem ho sem poslali: aby seděl na prknech, jako sedával doma. Člověk musí mnoho ujít, aby se dostal zase domů. Musí se mnoho učit a prodělat mnoho hloupostí, musí vykašlat kus života, aby se zase našel na fošnách vonících dřevem a pryskyřicí. Prý je to zdravé na plíce, říká se. A už se dělá tma, na nebi vyskakují hvězdy; doma také bývaly hvězdy, ale ve městě ne. Co jich tady je, ne, co jich je, to je k nevíře. A pak si člověk myslí, kdoví oč že nejde, kdoví co všechno že nemá za sebou; a ono zatím, takové spousty hvězd! A toto je opravdu poslední stanice na světě: kolej dobíhá v travě a pastuší tobolce, a pak už je hned vesmír. Hned za tím nárazištěm. Člověk by řekl, to hučí řeka a les, a zatím to hučí vesmír, hvězdy šelestí jako listy olší a horský vítr provívá mezi světy; pane, to se to dýše!

Nebo jít s prutem na pstruhy, sedět nad kvapnou říčkou a dělat, že jako rybaříme; a zatím, jenom se dívat do vody, co toho uplyne; je to pořád táž vlna a pořád nová, pořád táž a nová, a nikde žádný konec; člověče, co toho s tou vodou uplyne! jako by se v tobě něco oddělovalo, něco se z tebe vyplavovalo, a už to bere voda. Kde se toho v člověku nabere; pořád to odnáší s sebou nějaký jeho rmut a smutek, a pořád ho zbývá dost napodruhé. Jenom té samoty co uplynulo, a nikde žádný konec. Mladý člověk sedí nad vodou a vzdychá samotou. To je dobře, praví v něm něco, jen hodně vzdychej, a hodně zhluboka; to je zdravé pro plíce. A rybář pstruhů vzdychá hojně a hluboce.

Ale budiž řečeno: nepoddal se lehko a nesmířil se jen tak s poslední stanicí na světě. Předně je nutno ukázat, že přišel z Prahy a že není ledaskdo; dělá mu dobře být trochu tajemný a tváří se před lesními adjunkty a rudonosými bradáči z lesů jako muž, který má mnoho za sebou; jen se podívejte, jaké hluboké a ironické rýhy mu vyryl život u huby. Necháпали to dobře, byli příliš zdraví; renomovali svými dobrodružstvími s holkami na malinách nebo z vesnických tancovaček; dovedli se naprosto zabrat do hry v kuželky po celá nedělní odpoledne. Zajímavě bledý muž nakonec shledal, že ho mírně a klidně poutá dívat se na běh koule a pád kuželek; pořád totéž a pořád nové, jako ty vlny na řece. Kolej zarůstající metlicí a pastuší tobolkou. Hromady prken odvezených, a jsou tu zas hromady nové. Pořád totéž a pořád nové. A páni, chytil jsem pět pstruhů; kde? hned za nádražím, takovíhle chlapíci. Někdy jsem se zhrozil: tohle že je život? Ano, to je život, dva vláčky denně, slepá kolej zarostlá travou a za ní hned vesmír jako stěna.

A zajímavý mladý muž, sedící na hromadě fošen, se spokojeně shýbl pro kamínek, aby jím hodil po výhybkářově slepici. Tak, a teď se rozčiluj, ty hloupá; já už jsem vyrovnaný člověk.

XII.

Teď to vidím: to celé skřípění a řinčení, to byl jenom přejezd přes výhybku; myslel jsem, že se rozletím, jak to ve mně lomozilo, a zatím jsem už vjížděl na tu pravou a dlouhou kolej života. V člověku se něco brání, když se jeho život dostává do své definitivní dráhy: předtím měl ještě neurčitou možnost být tím nebo oním, jít tam nebo onam, ale nyní má být rozhodnuto s platností vyšší, než je jeho vůle. Proto se vnitřně vzpouzí a lomcuje sebou, nevěda, že ty jeho otřesy jsou právě úderů kol osudu vjíždějících na svou správnou kolej.

Teď to vidím, jak je to všechno pěkně a souvisle rozvinuto už od dětství; nic, skoro nic nebylo pouhá náhoda, nýbrž článek v řetězu nutností. Řekl bych, že o mém osudu bylo rozhodnuto, když se v kraji mého dětství počala stavět dráha; malinký svět starého městečka byl náhle zapojen do prostoru, otvírala se cesta do světa, městečko si obouvalo sedmimílové boty; změnilo se ukrutně od té doby, narostlo tam továren, peněz a bídy, byl to zkrátka jeho dějinný přerod. I když jsem tomu tehdy tak nerozuměl, okouzlovaly mě ty nové, hlučné, chlapácké věci, které vtrhly do uzavřeného světa dítěte, ty hulákající tlupy barabů, sebranka z celého světa, rány dynamitem a rozstřílené stráně. Myslím, že ta velká dětská láska k cizí holčičce byla z největší části výrazem toho okouzlení. Zůstalo to ve mně podvědomě a neodvolatelně: proč jinak bych byl při první příležitosti přišel na to, ucházet se o místo při železnici?

Léta studií, já vím: to byla jako jiná kolej; ale což se mi dost nestýskalo a nebyl jsem jako ztracený? Ale zato jsem nalézal uspokojení a jistotu v plnění povinností; bylo mi úlevou držet se předepsané cesty hodin a úkolů; byl tu jakýsi řád, ano, byla tu pevná kolej, po které jsem se mohl rozjet. Jsem patrně úřednická povaha; potřebuju, aby můj život byl řízen povinnostmi, abych měl pocit, že dobře a naplno funguju. Proto to dopadlo tak katastrofálně, když jsem s příchodem do Prahy ztratil přesné a bezpečné koleje, které by mě vedly. Najednou jsem nebyl ovládán žádným rozvrhem hodin a žádným úkolem, který musí být do zítřka do rána hotov. Protože mě hned neuchopila jiná autorita, oddal jsem se divoké autoritě tlustého, opilého básníka. Bože, jak je to jednoduché, a já

jsem se tehdy domýšlel, kdovíco že neprožívám. I básně jsem psal, jako každý druhý student za oněch časů, a myslel jsem, že konečně jsem našel sebe sama. Když jsem se ucházel o místo u dráhy, dělal jsem to tehdy ze vzdoru a abych ukázal tatínkovi; ve skutečnosti jsem už, nevědomky a slepě, hledal pod nohama pevnou a svou cestu.

A je tu ještě ta zdánlivá maličkost, nevím, zda si ji nezveličuju: mé vyšinutí se začalo v té chvíli, když jsem s kufrem v ruce uvázl na perónu, bezradný a ubohý, divže jsem neplakal hanbou a rozpaky. Dlouho jsem se palčivě styděl za tuto porážku. Kdožví: třeba jsem se stal pánem u dráhy a nakonec i poněkud vyšším kolečkem v železnicích také proto, abych sám před sebou odčinil a napravil ten trapný a pokořující okamžik na perónu.

Pravda, toto jsou dodatečné výklady; ale někdy jsem míval intenzívní a podivnou zkušenost, že chvíle, kterou prožívám teď, odpovídá něčemu dávnému v mém životě; že se v ní naplňuje něco, co bylo žito už dřív. Třeba to, když jsem se pod syčící lampou hrbil nad avízy: bože, vždyť to je totéž, jako když jsem se lopotil se školními úkoly, hryzaje násadku a poháněn hrůzou, že to musí být hotovo. Nebo pocit svědomitého žáka, kterého jsem se nezbavil po celý život: že mám udělány všechny úlohy. Je zvláštní, že chvíle, kdy jsem si uvědomoval tento daleký a podivně jasný vztah k něčemu dávno minulému, mě rozechvívaly jako zjevení čehosi tajemného a velikého; život se mi v nich zjevoval jako hluboká a nutná jednota, prostoupená neviditelnými vztahy, jež postihujeme jenom výjimečně. Když jsem na poslední stanici světa sedal na fošnách, které mi připomínaly tatínkův truhlářský dvůr, počal jsem poprvé s úžasem a odevzdaně prožívat krásný a jednoduchý p